“ILK QADAM” DASTURINING “IJODIY RIVOJLANISH” SOHASI TALABLARI VA BO‘LAJAK TARBIYACHINING KREATIV TAYYORGARLIGI

Xamidova Gulbaxor
Jizzax davlat pedagogika universiteti
Maktabgacha ta’lim kafedrasi dotsenti

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.23972987

Annotatsiya. Maqolada “Ilk qadam” milliy o‘quv dasturining uchinchi nashrida belgilangan “Ijodiy rivojlanish” sohasi talablari tahlil qilinib, ularning bo‘lajak tarbiyachining kreativ tayyorgarligiga qo‘yadigan talablari aniqlangan. Sohaning “Badiiy dunyoqarash” va “Badiiy va ijodiy qobiliyatlar” kichik sohalari, yosh guruhlari bo‘yicha talablarning izchilligi hamda ularni amalga oshirish uchun tarbiyachida shakllanishi zarur bo‘lgan kompetensiyalar ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: “Ilk qadam” dasturi, ijodiy rivojlanish, badiiy dunyoqarash, badiiy va ijodiy qobiliyatlar, bo‘lajak tarbiyachi, kreativ tayyorgarlik, kreativ kompetentlik, pedagog-fasilitator.

Аннотация. В статье анализируются требования области «Творческое развитие», закреплённые в третьем издании национальной учебной программы «Илк кадам», и определяются вытекающие из них требования к креативной подготовке будущего воспитателя. Показаны подобласти «Художественное мировоззрение» и «Художественные и творческие способности», последовательность требований по возрастным группам и компетенции, которые должны быть сформированы у воспитателя для их реализации.

Ключевые слова: программа «Илк кадам», творческое развитие, художественное мировоззрение, художественные и творческие способности, будущий воспитатель, креативная подготовка, креативная компетентность, педагог-фасилитатор.

Abstract. The article analyses the requirements of the “Creative development” domain set out in the third edition of the “Ilk Qadam” national preschool curriculum and identifies what they demand of the creative preparation of future preschool teachers. The sub-domains “Artistic worldview” and “Artistic and creative abilities”, the progression of requirements across age groups, and the competences a teacher needs in order to implement them are described.

Keywords: “Ilk Qadam” curriculum, creative development, artistic worldview, artistic and creative abilities, future preschool teacher, creative preparation, creative competence, teacher as facilitator.

Maktabgacha ta’lim sifatini oshirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida “Ilk qadam” milliy o‘quv dasturining uchinchi nashri qabul qilindi [1]. Dastur “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonun [2] va maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standarti [3] asosida bolaning rivojlanishini beshta soha bo‘yicha belgilaydi, ulardan biri — “Ijodiy rivojlanish” sohasidir. Dasturda pedagog yo‘riqchi emas, balki ta’lim jarayonining fasilitatori — murabbiy, hamkor tadqiqotchi, tyutor va mediator sifatida qaraladi.

Dastur talablari tarbiyachining kasbiy tayyorgarligiga yangi talablar qo‘yadi. PF-152-son farmon bilan maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagogining kasbiy standartini ishlab chiqish va pedagog kadrlarni tayyorlash dasturlarini shu standart asosida yangilash vazifasi belgilangan [4]; PQ-289-son qaror va PF-73-son farmon esa pedagogik ta’lim dasturlarini xalqaro standartlarga moslashtirishni nazarda tutadi [5; 6]. Xalqaro tadqiqotlar ham o‘qituvchining kreativlik haqidagi qarashlari va tayyorgarligi ta’lim jarayonidagi ijodiy amaliyotni belgilashini ko‘rsatadi [9; 13].

Shu sababli dastur talablarini bo‘lajak tarbiyachining kreativ tayyorgarligi bilan bog‘lab tahlil qilish dolzarb vazifadir.

“Ijodiy rivojlanish” sohasining tuzilishi va mazmuni dasturga ko‘ra, maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy rivojlanishi atrofdagi voqelikka estetik munosabatni shakllantirish, tasavvur va o‘zini ifoda etish qobiliyatlarini rivojlantirishni o‘z ichiga oladi [1]. Soha ikkita kichik sohaga bo‘lingan:

• “Badiiy dunyoqarash” — bolaning tasviriy san’at, amaliy san’at, musiqa, raqs va sahnalashtirish orqali estetik didi, badiiy tasavvuri va fantaziyasini ifoda etishi (5.1.1–5.1.10-talablar);

• “Badiiy va ijodiy qobiliyatlar” — bolaning atrofidagi buyum va voqealarni badiiy hamda ijodiy o‘zgartirish, modellashtirish ko‘nikmalari: o‘rnini bosuvchi buyumlardan foydalanish, tabiiy va ikkilamchi materiallardan ijodiy kompozitsiyalar yaratish (5.2.1–5.2.3-talablar).

Talablar to‘rt yosh guruhi (3–4, 4–5, 5–6, 6–7 yosh) bo‘yicha “bola bajara oladi” shaklida ifodalangan va izchil murakkablashib boradi. 1-jadvalda tasviriy faoliyat va ijodiy qobiliyatlarga oid talablarning rivojlanish mantig‘i umumlashtirilgan.

1-jadval. “Ijodiy rivojlanish” sohasidagi ayrim talablarning yosh bo‘yicha izchilligi

Talab	3–4 yosh	4–5 yosh	5–6 yosh	6–7 yosh
5.1.3 (tasviriy san’at)	Barmoq bilan chizish, kaft izlaridan naqsh	Bo‘yoqlarni aralashtirib yangi rang hosil qilish	O‘z g‘oyasiga ko‘ra turli usullarni qo‘llash	Rasmlar orqali his-tuyg‘u va dunyoqarashni ifodalash
5.1.4 (kompozitsiya)	Kattalar bergan namuna (kontur) bo‘yicha	Shablon va namunalar asosida	Shaxsiy tajriba va tasavvur elementlari bilan	Shaxsiy dunyoqarash asosida mustaqil kompozitsiya
5.1.6 (milliy amaliy san’at)	Buyumlarga qiziqish bildirish	Namuna asosida oddiy qo‘l ishlanmasi	Milliy naqshlardan o‘z ishida foydalanish	Tarixiy-madaniy ahamiyatini tushunish, loyihada qo‘llash
5.2.3 (ikkilamchi materiallar)	Oddiy o‘yin buyumlari yaratish	Oddiy qo‘l ishlanmalari	Estetik jihatdan jozibador buyumlar, ekologik ahamiyatni tushunish	Funksional buyumlar yaratish, atrof-olamni muhofaza qilishdagi ahamiyatni anglash

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, talablar kattalar namunasiga taqlid qilishdan mustaqil ijodiy g‘oyani ifodalashga, alohida texnikadan integratsiyalashgan loyihaviy faoliyatga, oddiy qo‘l ishidan ekologik mas’uliyatni anglashgacha bo‘lgan yo‘lni nazarda tutadi. 6–7 yoshda bola egallagan bilim va ko‘nikmalarini ijodiy g‘oyalarni yaratish va amalga oshirishda qo‘llashi, inson va san’atning madaniy merosni saqlashdagi rolini tushunishi kutiladi [1].

Har bir talabni amalga oshirish uchun tarbiyachida muayyan kreativ kompetensiya shakllangan bo‘lishi kerak. Tahlil natijasida biz ularni kreativ kompetentlikning to‘rt komponenti bo‘yicha guruhladik (2-jadval).

2-jadval. Dastur talablari va bo‘lajak tarbiyachining kreativ tayyorgarligi

Komponent	Tarbiyachidan talab qilinadigan tayyorgarlik	Dastur talablari bilan bog‘liqligi
Kognitiv	Bolalar tasviriy ijodining yosh bosqichlari, materiallar va texnikalar tizimi, milliy amaliy san’at, “Ilk qadam” talablari bo‘yicha chuqur bilim	5.1.3–5.1.6; yosh bo‘yicha izchillikni tushunish
Operatsional-amaliy	An’anaviy va noan’anaviy texnikalarni o‘zi bajara olish; tabiiy va ikkilamchi materiallar bilan ishlash; “San’at” markazini jihozlash	5.1.5, 5.2.2, 5.2.3
Ijodiy-tashabbuskorlik	Ochiq topshiriqlar va loyihalarni loyihalash; o‘rnini bosuvchi buyumlar bilan o‘yin vaziyatlarini yaratish; integratsiyalashgan mashg‘ulot g‘oyalarini topish	5.1.5.e (jamoaviy loyihalar), 5.2.1
Refleksiv-baholash	Bolalar ishini “o‘xshadi-o‘xshamadi” emas, g‘oya va ifoda mezonlari bilan baholash; kuzatuv natijalarini rivojlanish xaritasiga qayd etish; portfolio yuritish	Rivojlanish xaritasi va hujjatlashtirish talablari

Shuni ta’kidlash lozimki, dastur bolaga tanlov erkinligini berishni, uning g‘oyasini qo‘llab-quvvatlashni talab qiladi. Bu esa tarbiyachining o‘zi ijodiy faoliyat tajribasiga ega bo‘lishini taqozo etadi: ochiq topshiriqlarni o‘zi bajarmagan, ijodiy tavakkalchilikni his qilmagan pedagog bolada bunday sifatlarni rivojlantira olmaydi [8; 10; 12]. Tasviriy san’at ta’limi kuzatish, tasavvur, izlanish va refleksiya odatlarini shakllantirishi [11] ham bo‘lajak tarbiyachining o‘z tayyorgarligida ana shu tajribani boshdan kechirishi zarurligini ko‘rsatadi.

Bo‘lajak tarbiyachilarni tayyorlash amaliyotini tahlil qilish quyidagi muammolarni ko‘rsatdi (shuningdek qarang: [14; 15]):

- o‘quv dasturlarida kreativ kompetentlikni maqsadli rivojlantiruvchi alohida modul yo‘q, “Ilk qadam” talablari ayrim fanlarda faqat tanishtiruv tarzida o‘rganiladi;
- tasviriy faoliyat fanlarida reproduktiv yondashuv ustun: talabalar namunani nusxalash bilan cheklanadi, bu esa ularni bolalarga ham namuna bo‘yicha ishlatishga yo‘naltiradi;
- milliy amaliy san’at va ikkilamchi materiallar bilan ishlash bo‘yicha amaliy tayyorgarlik yetarli emas, holbuki ular dasturda alohida talab sifatida belgilangan;
- pedagogik amaliyot bazalarida innovatsion muhit yetarli emas, talabalar “San’at” markazida bolalar mustaqil faoliyatini kuzatish va qo‘llab-quvvatlash tajribasini kam oladi;
- talabalarning kreativ tayyorgarligini mezon-ko‘rsatkichlar asosida diagnostika qiluvchi vositalar deyarli qo‘llanilmaydi.

Dissertatsiya tadqiqotida ushbu muammolarni bartaraf etishga qaratilgan, tasviriy faoliyat vositasida kreativ kompetentlikni rivojlantirishning to‘rt bosqichli metodikasi tajriba-sinovdan o‘tkazildi (245 nafar tajriba va 249 nafar nazorat guruhi talabasi). Tajriba guruhida

yuqori darajadagi talabalar ulushi 24 foizdan 43 foizga oshdi, nazorat guruhida deyarli o‘zgarmadi; natijalarning ishonchliligi Styudent mezoni bilan tasdiqlandi (7,58 > 1,96).

Tavsiyalar

- maktabgacha ta’lim yo‘nalishi o‘quv rejasiga “Ilk qadam” dasturining “Ijodiy rivojlanish” sohasi talablari asosida tuzilgan “Kreativ pedagogika va bolalar ijodini rivojlantirish” moduli kiritish;
- tasviriy faoliyat fanlarida har bir dastur talabini (masalan, 5.1.4, 5.2.3) talabaning o‘zi bajaradigan amaliy-ijodiy topshiriq va bolalar uchun mashg‘ulot loyihasi bilan bog‘lash;
- milliy amaliy san’at (kulolchilik, kashtachilik, naqqoshlik) bo‘yicha xalq ustalari ishtirokida master-klasslar o‘tkazish;
- ikkilamchi va tabiiy materiallar bilan ishlashni ekologik ta’lim [7] bilan integratsiyalash;
- pedagogik amaliyotda talabalarga “San’at” markazini jihozlash, bolalar mustaqil faoliyatini kuzatish va rivojlanish xaritasini to‘ldirish bo‘yicha aniq topshiriqlar berish;
- talabalarning kreativ tayyorgarligini to‘rt komponent bo‘yicha diagnostika qilish va natijalarni individual rivojlanish rejasida qo‘llash.

Xulosa

“Ilk qadam” milliy o‘quv dasturining “Ijodiy rivojlanish” sohasi bolaning badiiy dunyoqarashi va ijodiy qobiliyatlarini taqliddan mustaqil ijodga, alohida texnikadan loyihaviy faoliyatga, oddiy qo‘l ishidan ekologik va madaniy mas’uliyatni anglashga qadar izchil rivojlantirishni nazarda tutadi. Bu talablarni amalga oshirish tarbiyachidan kognitiv, operatsional-amaliy, ijodiy-tashabbuskorlik va refleksiv-baholash komponentlarini o‘z ichiga olgan kreativ kompetentlikni talab qiladi. Oliy pedagogik ta’limda bo‘lajak tarbiyachining kreativ tayyorgarligini dastur talablari bilan bevosita bog‘lash, amaliy-ijodiy tajriba va diagnostikani kuchaytirish maktabgacha ta’lim sifatini oshirishning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasida maktabgacha ta’limning “Ilk qadam” milliy o‘quv dasturi. Uchinchi nashri. – Toshkent, 2026. – 143 b.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Maktabgacha ta’lim sifati va samaradorligini yanada oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi farmoni. 2024-yil 30-sentabr, PF-152-son // www.lex.uz.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Pedagogik ta’lim sifatini oshirish va pedagog kadrlar tayyorlovchi oliy ta’lim muassasalari faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. 2022-yil 21-iyun, PQ-289-son // www.lex.uz.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Pedagog kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoni. 2025-yil 28-aprel, PF-73-son // www.lex.uz.
5. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. – Paris: UNESCO, 2017.
6. Vincent-Lancrin S., González-Sancho C., Bouckaert M. et al. Fostering Students’ Creativity and Critical Thinking: What it Means in School. – Paris: OECD Publishing, 2019.
7. Bereczki E.O., Kárpáti A. Teachers’ beliefs about creativity and its nurture: A systematic review of the recent research literature // Educational Research Review. – 2018. – Vol. 23. – P. 25–56.
8. Xamidova G. Content of forming creative competence in students based on illustrative activity // Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research. – 2026. – P. 47–49.